

กุฏิทรงไทยวัดวังตะวันตก

ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์

กุฏิทรงไทยวัดวังตะวันตก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
(ภาพนี้ถ่ายหลังจากเคลื่อนย้ายจากที่ตั้งเดิมมาแล้ว)

ภาคใต้ของประเทศไทยมีมรดกวัฒนธรรมซึ่งหลงเหลือจากการถูกทำลายด้วยกาลเวลา และธรรมชาติ ตลอดถึงน้ำมือมนุษย์อยู่หลายอย่าง แต่มรดกอย่างหนึ่งที่จัดว่ามีเหลืออยู่น้อย กว่ามรดกด้านอื่นๆ ก็คือมรดกด้านสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างอายุมากๆ นั้นหาได้ยาก ที่มีอยู่ก็เป็นสิ่งชำรุดที่สืบค้นสภาพเดิมได้ยาก ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากคตินิยมในการก่อสร้าง ซึ่งใช้ วัสดุที่ไม่คงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศเท่าที่ควร ทำให้มรดกด้านสถาปัตยกรรมในภาคใต้มีเหลืออยู่น้อยกว่าภาคอื่น

ในนครศรีธรรมราช สถาปัตยกรรมชิ้นหนึ่งที่ จัดว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมอันน่าภูมิใจก็คือ "กุฏิทรงไทย วัดวังตะวันตก" ในเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ซึ่งมีอายุกว่าร้อยปีแล้วและยังคงดำรงสภาพเดิมอยู่ได้อย่าง น่าแปลกใจ

๑. ประวัติการสร้าง

ก่อนจะกลายเป็นวัดวังตะวันตก วัดซึ่งมีกุฏิ ทรงไทยอายุร้อยปีเศษ อันเป็นความภูมิใจของชาวนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน บริเวณวัดนี้เคยเป็นป่า ละเมาะซึ่งมีต้นขี้แรดอยู่หนาแน่นชาวบ้านสมัยนั้นเรียก

กันว่า "ป่าชี้แรด" ต่อมาเจ้าจอมมารดาปราง ผู้เป็นมารดาเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) หรือที่คนทั่วไปรู้จักในชื่อ "เจ้าพระยานครน้อย" ได้สร้างเป็นอุทยานครั้งเจ้าจอมมารดาปรางสิ้นชีพตักษัย เจ้าพระยานครน้อย ผู้บุตรจึงตัดแปลงอุทยานป่าชี้แรดแห่งนี้ให้เป็นวัดเรียกว่า "วัดวังตะวันตก" เมื่อราวปีพุทธศักราช ๒๓๖๑ และต่อมาอีก ๗๐ ปี จึงได้มีการสร้างกุฏิทรงไทยขึ้น และกลายเป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของนครศรีธรรมราชสืบมา

กุฏิหลังนี้เป็นกุฏิเก่าแก่สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๑ คือเมื่อหนึ่งร้อยปีเศษที่ผ่านมา โดยพระครูกาชาด นามเดิมว่า "ย่อง" เจ้าอาวาสวัดวังตะวันตกในเวลานั้น พร้อมด้วยญาติวงศ์และศานุศิษย์ มุ่งหมายจะให้เป็นที่สำหรับอาศัยเล่าเรียนพระธรรม ได้บำรุงศาสนาให้เจริญยั่งยืนโดยใช้เวลาก่อสร้างถึง ๑๓ ปี

๒. ลักษณะสถาปัตยกรรม

กุฏิหลังนี้สร้างเป็นเรือนไทยเครื่องสับ สามหลังต่อเนื่องกัน โดยมีพาไลและชานเชื่อมถึงเรือนหลังกลาง เรือนสองหลังที่อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ นั้น ยกพื้นสูงจากหลังกลาง กล่าวคือเรือนหลังทิศใต้ ยกพื้นสูงขึ้นจากเรือนหลังกลางราวหนึ่งศอก กันเป็นห้องเล็กๆ ไว้ห้องหนึ่งทีเหลือปล่อยโล่งไว้ ส่วนเรือนหลังทิศเหนือกันเป็นห้องเล็กๆ สามห้องด้วยฝาปะกน แต่ละห้องมีหน้าต่างห้องละบาน

ส่วนทางทิศตะวันตกของกุฏิสร้างเป็นห้องโถงสำหรับใช้เป็นครัว แต่เดิมนั้นได้สร้างแยกจากเรือนใหญ่ โดยมีชานเชื่อมกันอยู่ เพื่อมิได้ครัวไฟรมเข้าไปในตัวเรือนใหญ่ มีอยู่ระยะหนึ่งที่วัดได้ให้เอกชนเช่าที่ดินสร้างอาคารพาณิชย์ จึงต้องย้ายเรือนครัวเข้ามาเชื่อมติดกับเรือนใหญ่ดังที่เห็นในปัจจุบัน

ความงามของกุฏิหลังนี้ อยู่ที่รูปแบบสถาปัตยกรรมการก่อสร้างที่จัดว่าประณีตสวยงามยิ่งโดยแฝงลวดลายซึ่งฉลุสลักเอาไว้บนแผ่นไม้ทั่วทั้งหลัง จัดว่าเป็นฝีมือช่างชั้นดี มีชั้นเชิงการออกแบบสร้างสรรค์

ลวดลายที่สูงยิ่ง ดร.สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา สถาปนิกมีชื่อของไทยผู้เคยมาชมกุฏิหลังนี้ ยืนยันว่าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แปลกตา ยังไม่เคยเห็นที่ใดมาก่อนในประเทศ

ฝาเรือนไทยเป็นฝาปะกน ทำกรอบสี่เหลี่ยมไว้ด้านนอก ส่วนด้านในกรุด้วยไม้แผ่นอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้มีปรากฏอยู่ทั้งสองหลัง ส่วนประตูทางเข้านั้นอยู่ตรงเรือนหลังกลาง บานประตูทำด้วยแผ่นไม้ขนาดใหญ่ทั้งสองบาน มือกเลาอยู่ตรงกลาง แต่ละบานแกะสลักเป็นทวารบาลแบบจีน หรือที่เรียกว่า "เสี้ยวกาง" เครายาว ยืนบนกิลเลนหรือสิงโต มือข้างหนึ่งถือง้าว เหนือศีรษะของเสี้ยวกาง แกะเป็นรูปผ้าม่าน และรูปดอกไม้ห่ล่นลงมาจากที่สูง ดอกไม้เหล่านี้ช่วยทำให้ภาพเสี้ยวกางอยู่ตำแหน่งและช่องไฟที่เหมาะสม

เหนือกรอบประตูทวารบาล เป็นช่องลมที่ฉลุเป็นลวดลายแบบต่างๆ เช่น รูปคนมีปีกอยู่ในลวดลายพรรณพฤกษา รูปต้นไม้ที่มีศีรษะคน มีลายเกอวัลย์เป็นลำดับ ลวดลายการแกะสลักอ่อนพลิ้วเป็นพิเศษ

เหนือประตูขึ้นไป มีรอยจำหลักประวัติการก่อสร้างเอาไว้ว่า พระครูกาชาด (ย่อง) ได้เตรียมหาไม้เครื่องเสามาตั้งแต่ปีมะเมีย จัตวาศก และเริ่มยกเรือนขึ้นเมื่อวันจันทร์ เดือนสี่แรมเก้าค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๓๑ รอยจำหลักนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่บ่งชี้ว่ากุฏิหลังนี้มีอายุมากกว่าหนึ่งศตวรรษแล้ว

๓. จุดเด่นของกุฏิทรงไทย

จุดเด่นที่นาสนใจของกุฏิหลังนี้ คือหน้าต่างแต่ละบาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความวิจิตรของผู้ออกแบบ และความบรรจงของช่างผู้ก่อสร้าง โดยมีสุนทรียภาพแห่งอารมณ์เป็นที่ตั้ง ซึ่งน้อยนักที่เราจะได้เห็นสถาปัตยกรรมลักษณะนี้ในภาคใต้

หน้าต่างบานโกลัประตูทางเข้าทำเป็นรูปวงรี ซึ่งอยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยม ใช้วิธีปิดเปิดโดยการนำแผ่นไม้แต่ละแผ่นมาต่อเรียงกัน แล้วใช้ไม้ขัดคาลอยู่ข้างในเหนือหน้าต่างวงรี เป็นช่องลมซึ่งฉลุเป็นลวดลาย

ฝาปะกนและหน้าต่างของกุฏิทรงไทย

สองช่อง ส่วนล่างหน้าต่างวงรีเป็นลายพรรณพฤกษา อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า เส้นสายดูอ่อนช้อยยิ่ง

ส่วนหน้าต่างของเรือนหลังทิศใต้มีห้าบาน อยู่ด้านหน้า สองบาน และด้านข้างสามบาน ลักษณะหน้าต่างเป็นบานไม้สองบานปิดเข้าหากัน โดยมีอกเลาอยู่กลาง ด้านล่างของกรอบหน้าต่างหรือวงกบทำเป็นพนักเตี้ยๆ แบบลูกมะหวดกันอยู่ทุกบาน ยิ่งกว่านั้นแผ่นไม้ได้บานหน้าต่าง ที่เรียกกันในภาษาช่างว่า "หย่อง" นั้น แกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ ตั้งแต่ลายพรรณพฤกษา ลายเรขาคณิต และลายประสม ซึ่งแต่ละหย่องล้วนมีลวดลายแตกต่างกัน

ที่เรือนหลังทิศเหนือ มีหน้าต่างสวยงามแบบเดียวกับเรือนหลังทิศใต้ และมีจำนวนบานเท่ากัน ยกเว้นบริเวณหย่องหน้าต่างเท่านั้น ที่ไม่มีลวดลายประดับอยู่ ขณะเดียวกันงานฉลุฉลักแผ่นไม้เป็นลวดลายประดับช่องลมภายในกุฏิหลังทิศใต้นั้น ก็งามเหลือจะพรรณนา ใบไม้ ดอกไม้ สิงสาราสัตว์ หรือแม้แต่ลายขนดในแฉมมต่าง ๆ ดูราวกับมีชีวิต น่าอนงก็ตรงที่ว่าลวดลายประดับเหล่านี้ ไซ้จะสร้างขึ้นด้วยแรง

บันดาลในทางศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่น่าจะจงใจแฝงความหมายด้านคติธรรมและความเชื่อต่างๆ ของคนนครในยุคนั้นเวลานั้นเอาไว้อย่างแยบยลอีกด้วย

ที่जूหลังคา มีการฉลุลวดลายไว้ที่ช่องลมเป็นรูปดอกไม้ประกอบลายรูปกนก กรอบในทำด้วยแผ่นไม้มีลักษณะคล้ายลายรัศมีของดวงอาทิตย์ ลวดลายเหล่านี้เจตนาจะให้เป็นการระบายลมร้อนจากหลังคา อันเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้อากาศภายในเรือนทั้งสามหลังนี้เลื่อนไหลได้โดยง่าย

๔. การอนุรักษ์

ปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ ผ่านไป ก็หมายถึงว่ากุฏิทรงไทยหลังนี้ได้ยื่นหยัดท้าทายต่อลมฟ้าอากาศและความเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัดและในเมืองนครมาถึง ๑๐๐ ปี เศษแล้ว หน้าต่างแต่ละบาน ช่องลมแต่ละช่อง ดูซบสรรพสำเนียงนานาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สำหรับเป็นตำนานเล่าขานให้ลูกหลานฟังในวันข้างหน้าได้เป็นอย่างดี

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองเก่าแก่ มีมรดกวัฒนธรรมเหลือไว้ให้ลูกหลานชื่นชมอยู่มากแต่สำหรับกฎทรงไทยหลังนี้ ขณะนี้อาจยังมีผู้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นไม่มากนัก รวมทั้งไม่ค่อยมีผู้สังเกตเห็นยประวัติแห่งการก่อสร้าง แต่ในอนาคตมรดกที่บรรพบุรุษได้บรรจงสร้างไว้ด้วยจิตและวิญญาณให้คงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจคงจะมีเพิ่มขึ้น ดังเห็นได้จากกรณีที่มีแรงผลักดันของกลุ่มผู้สนใจและรักหวง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งได้ก่อให้เกิดคณะทำงานอนุรักษ์กฎทรงไทยหลังนี้สองคณะ คือกรรมการดำเนินงานบูรณะและอนุรักษ์กฎทรงไทยวัดวังตะวันตกคณะหนึ่งและหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นอีกคณะหนึ่ง คณะกรรมการเหล่านี้ได้ช่วยกันวางโครงการบูรณะกฎทรงไทยไปบางส่วน เช่น ประมาณการค่าบูรณะทำแบบรูปรายการ การปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม เพื่อช่วยสืบอายุสถาปัตยกรรมกฎทรงไทยหลังนี้

ต่อมาคณะกรรมการทั้งสองชุดได้จัดหางบประมาณโดยการทอดผ้าป่าสามัคคี และของบประมาณจากกรมศิลปากรเพื่อบูรณะกฎ ผลปรากฏว่าได้เงินผ้าป่า ๔๒๗,๖๒๓ บาท ได้งบจากกรมศิลปากร ๘๐๐,๐๐๐ บาท รวม ๑,๒๒๗,๖๒๓ บาท นายบรรจง วงศ์วิเชียร หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๘ (ชื่อขณะนั้น) เล่าว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งชื่อ "คณะกรรมการดำเนินการบูรณะและอนุรักษ์กฎทรงไทยวัดวังตะวันตก" ซึ่งประกอบด้วยกรรมการที่น่าเชื่อถือได้ทางวิชาการ ๑๓ นาย ได้ประชุมเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๓๓ มีมติให้ย้ายกฎทรงไทยไปตั้งบริเวณทางทิศเหนือโดยหันหน้าไปทางทิศใต้ เพราะถ้าจะทำการบูรณะ ณ จุดที่ตั้งเดิม จะไม่เป็นการเหมาะสม ทั้งนี้เพราะอาคารอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี ไม่สามารถทำให้อาคารมีความสวยงามเด่นสง่าพอที่จะปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑ์ประจำเมืองหรือห้องสมุดได้

เมื่อคณะกรรมการมีมติเช่นนั้น หน่วยศิลปากรที่ ๘ จึงได้ขอความเห็นชอบไปยังกรมศิลปากร เพื่อขอย้าย

กฎทรงไทยหลังนี้ไปปลูกในที่ใหม่ คือ บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ตั้งเดิม ซึ่งอยู่บริเวณวัด ในการนี้กรมศิลปากรได้ให้ความเห็นชอบต่อการเคลื่อนย้ายด้วยเหตุผลดังนี้

๑. คณะกรรมการดำเนินการอนุรักษ์กฎทรงไทยวัดวังตะวันตก ประกอบด้วยกรรมการที่เชื่อถือได้ทางวิชาการ

๒. งบประมาณจำนวน ๑,๒๒๗,๖๒๓ บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการบูรณะที่สูง ไม่คุ้มกับที่จะให้กฎทรงไทยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นห้องแถว และถูกบดบังด้วยอาคารไม่เหมาะสม

๓. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมเดิมให้ดีขึ้น โดยรักษาที่ตั้งกฎทรงไทยไว้ที่เดิม เป็นเรื่องเป็นไปได้ยาก เพราะเป็นห้องแถวเอกชน

๔. คุณค่าของโบราณสถานแห่งนี้อยู่ที่ตัวกฎทรงสร้างด้วยไม้ สามารถเคลื่อนย้ายไปรักษาหรืออนุรักษ์ที่อื่นได้ เนื่องจากกฎทรงหลังนี้เพิ่งสร้างเมื่อประมาณสมัยรัชกาลที่ ๕ ความสำคัญในเรื่องรักษาตำแหน่งที่ตั้งมีน้อย

๕. พันธกิจใหม่ของกฎ คือ การเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ไม่เหมาะสมที่จะตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม

๖. ให้ทำแผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งเดิม ซึ่งจะเป็นการเพียงพอที่จะทดแทนทางวิชาการที่เสียไป หรือให้ทำสัญลักษณ์แสดงข้อความที่เป็นประวัติเคลื่อนย้ายตั้งไว้ที่ตำแหน่งเดิมของกฎ ก็จะเป็นการดียิ่ง

ล่วงถึงบัดนี้กฎทรงไทยวัดวังตะวันตกได้รับการเคลื่อนย้ายมาไว้ในที่ใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว และกลายเป็นสถาปัตยกรรมที่เข็ดหน้าชูตาของวัดและของชาวนครศรีธรรมราชอีกนานปี